

‘Walvisvaart was overlevingsdrang’

De Haarlemse gepensioneerde econoom Karel Oosterling (73) ontdekte bij genealogisch onderzoek dat hij afstamt van Amelandse walvisvaarders. Het leidde tot een imposant naslagwerk over de walvisvaart in de 17de en 18de eeuw.

GOOS BIES

Honderd procent zeker is hij niet, het is een hypothese. „Maar ik vermoed dat mijn achternaam verwijst naar mijn roots”, vertelt Oosterling, die op Ameland is voor een lezing bij de historische vereniging.

Dat zit zo: de Haarlemmer stamt af van Jacob Hendriks uit Buren, die tussen 1728 en 1761 commandeur (de gezagvoerder op een walvisvaarder) was én een molen had gekocht. Eén zoon werd molenaar en nam die achternaam aan. Zijn twee andere zoons gingen net als vader de walvisvaart in en noemden zich Oosterling.

„In die tijd gingen walvisvaarders vanwege de kans op invriezing vaak niet verder dan het noordwesten van Spitsbergen, verder naar het oosten gingen ze niet”, vertelt Oosterling. „Er waren jaren dat walvissen zich terugtrokken in het midden van de archipel Spitsbergen. Dan waren er altijd een paar commandeurs die deze gevaarlijkere routes namen: richting de Straat van Hindeloopen, een grote zee-engte ten noordoosten van Spitsbergen.”

In kranten uit de zeventiende eeuw leest Oosterling dat in sommige jaren commandeurs zo ‘om den oost’ voeren. „Sommige Hollanders waren toch bereid het risico op invriezing te nemen, zij vingden die jaren veel meer walvissen dan collega’s die zo’n route niet aandurfden.”

Trots op zijn afkomst kan Oosterling, die voor zijn boek ook zelf naar Spitsbergen afreisde, moeilijk zijn. „Het is wel zo, in alle eerlijkheid, dat Nederland medeverantwoordelijk is voor het bijna-uitsterven van de Groenlandse walvis. In Spitsbergen wordt het dier nog hoogstzelden gezien”, stelt hij vast. „Gelukkig zijn er tegenwoordig genoeg alternatieven voor de walvisvaart, maar in die tijden van hongersnoden in heel Europa bood de walvis een alternatief om in leven te blijven. Het was overlevingsdrang.”

De Hollandse walvisvaarders slaagden erin een goede boterham met de walvisjacht te verdienen. Tussen 1660 en 1800 gingen Nederlandse reders zo’n 19.000 keer op walvisvaarttocht, waarmee ze in Eu-

ropa een marktaandeel van ruim 60 procent hadden. Oosterling ontdekte dat er 24 ‘topkoopmansfamilies’ waren, die ook in andere businesses zaten, zoals handel in zaadhoudende granen. „Allemaal families uit Holland, vooral de Zaanstreek en Amsterdam.”

Friese reders waren klein. Oosterling komt op 25 in totaal. Bijna de helft was gevestigd in Harlingen, waar Frederik Jansz van der Hout (61 gevangen walvissen), Eelke Dirksz Wiltshut (51) en Claas Evertsz Oosterbaan (49) voor zover Oosterling heeft kunnen achterhalen de meeste walvissen hebben gevangen. Dat waren nog kleintjes vergeleken met de

Nazaat Amelander walvisvaarder schrijft serieus naslagwerk

familie Mol uit Jisp en Zaandam, die in een kleine honderd jaar meer dan tweeduizend dode walvissen uit het poolgebied haalde.

Opgeteld schat Oosterling het aantal commandeurs in de 17de en 18de eeuw op zo’n 2450. Daarvan huisden er bijna 430 in Friesland (146 op Ameland, 117 op Terschelling, 97 op Vlieland en 65 langs de Friese

kuststreek). Slechts 4 kwamen van Schiermonnikoog, dat eiland was meer actief in de moderne walvisvaart.

„De walvisvaart is tot nu toe met name anekdotisch beschreven. Ik heb de meeste namen aan plaatsnamen kunnen koppelen”, vertelt Oosterling over zijn boek. Dat maakt het werk ook geschikt om op zoek te gaan naar voorouders. Er is een vrijwel volledige lijst van commandeurs, walvisreders en walvisreders in opgenomen.

Verstopt in het immense boekwerk staan mogelijk meerdere ont-hullingen. Zo verraste Oosterling begin deze maand de historische ver-

ening in Workum over ‘hun’ commandeur Botte Jansz. „Die was in dienst bij Willem Batiaensz Schepers uit Rotterdam, een van de allergrootste walvisvaarders, maar óók een admiraal die in de zeventiende eeuw de meest fantastische zeeslagen voerde voor Holland. Ook Gerrit Tortel van Vlieland was bij hem in dienst. Dat is wel iets om te benadrukken.”

De walvisvaart in de 17e en 18e eeuw

Auteur: Karel Oosterling
Uitgever: Om den Oost
Prijs: 39,99 euro
Aantal bladzijden: 456



Karel Oosterling voor kakebienen en ribben van een walvis, behorend bij het cultuurhistorisch museum Sorgdrager in Hollum. Op de achtergrond een commandeurshuisje. FOTO: JAN SPOELSTRA